

УДК 364-78:[159.9:004.946-053.6]
DOI 10.31499/2618-0715.1(12).2024.305275

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНИМИ ПІДЛІТКАМИ:
АНАЛІЗ СТАНУ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ**

Усенко Гліб, аспірант кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи, Запорізький Національний Університет

ORCID: 0009-0005-3884-0309

E-mail: usenko.gleb@ukr.net

Стаття присвячена аналізу стану теорії та практики соціальної роботи з проблеми Інтернет-залежності підлітків. Розглянуто наукові праці видатних вітчизняних та зарубіжних науковців, що досліджували проблему соціальної роботи з Інтернет-залежністю. Аналіз проведено за допомогою таких методів дослідження, як узагальнення та порівняння. Виділено спільні та окремі напрямки досліджень вченими Інтернет-залежності, запропоновано впровадження робочих груп та комісій для боротьби з наслідками Інтернет-залежності та активізації ресоціалізації залежних осіб у суспільстві та державі.

Ключові слова: соціальна робота, Інтернет, Інтернет-залежність, залежність, аналіз, теорія, практика, підлітки.

**SOCIAL WORK WITH INTERNET-ADDICTED ADOLESCENTS: AN
ANALYSIS OF THE STATE OF THEORY AND PRACTICE**

Usenko Hlib, graduate student of the department of philosophy, public administration and social work, National University, Zaporizhzhia, Ukraine

ORCID: 0009-0005-3884-0309

E-mail: usenko.gleb@ukr.net

The article is devoted to the analysis of the theory and practice of social work with the problem of Internet dependency of teenagers. The scientific work of prominent domestic and foreign scientists is reviewed, who have investigated the problem of social work with the Internet addiction. The analysis was carried out using research methods such as generalization and comparison. We have seen extensive and direct research into various Internet activities, including the influence on the socialization of feeders and models of internet activity formation. Most of authors mentioned in the article focused on the problem of the negative impact of Internet addiction on the socialization of adolescents, while some of them focused on the process of acquisition of Internet addiction mechanisms by adolescents. Most authors recognize the dominance of socio-psychological factors in training and the effectiveness of training methods and counseling in diagnosis and prevention. It is important to consider the problem of Internet addiction from the position of the government and the powers that contribute to the economy and the need to develop a system for monitoring and assessing the level of addiction. It was determined that the danger of Internet addiction for society lies in the reduction of the population's participation in social activities and state affairs. It was proposed to appoint working groups and commissions to combat the legacy of Internet oppression and activate the re-socialization of the delinquent people in the country and the state. Thus,

information on the number of addicts and the stage of their addiction will be sent to working groups, where certain methods and forms of correction and prevention will be developed and implemented with addicts.

Key words: social work, Internet, Internet addiction, addiction, analysis, theory, practice, teenagers.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Проблема комп'ютерної залежності є вкрай актуальною в сучасному світі, адже, завдяки швидкому розвитку технологій, комп'ютери стають невід'ємною частиною виробничих процесів, навчання, розваг та соціальних взаємодій, що призводить до збільшення часу, який люди проводять за комп'ютерами та, як наслідок, впливає на інформаційно-культурний простір сучасного підлітка.

Внаслідок комп'ютеризації інформаційно-культурного простору, Інтернет-залежність має значний вплив на свідомість та світогляд людини, бо вони формуються шляхом засвоєння інформації через різні канали передачі інформації. Так, наприклад, найбільш ефективним серед зазначених каналів є освітнє середовище, де переоцінити роль комп'ютера неможливо. На другому місці по впливу на формування особистості посідає соціальне оточення, яке у сучасному світі для більшості підлітків асоціюється з соціальними мережами. Саме це сприяє тому, що людина залишається наодинці з комп'ютером майже дві третини доби.

Проте, залежність від комп'ютера вийшла на зовсім новий рівень із поширенням Інтернету, що дає підстави не просто вести розмову про комп'ютерну залежність, але відокремити саме Інтернет-залежність.

Нажаль, доводиться констатувати, що для великого відсотка користувачів Інтернет є «скарбничкою» розваг, засобом віртуального спілкування та інформаційним джерелом. Привертає на себе увагу той факт, що найбільш вразливою верствою у цьому стають молодь та підлітки і навіть малі діти, що створює загрозу для їх соціалізації. Наразі типовим є той факт, коли батьки дають малій дитині телефон, щоб мати можливість займатися власними справами. Підлітки «заліпають» цілодобово у соціальних мережах, де вони спілкуються, дивляться медіа контент та грають. Подорослішав, вони змінюють зміст переглядаемого, але залишається і навіть збільшується час «блукання» у Всесвітній павутині. Це є негативною тенденцією, адже у цей час підлітки мають навчатися, здобувати освіту, щоб стати фахівцем та повноцінним членом суспільства.

З початком пандемії коронавірусу та війни на території України, багато людей були вимушені адаптуватись до дистанційного формату роботи та навчання, що в свою чергу, підсилило вплив Інтернет-залежності. Адже постає питання здатності викладачів контролювати дітей під час проведення уроків і якості проведених занять, що перериваються з повідомленням про повітряну тривогу. При цьому багато людей у процесі навчання на дистанційній основі паралельно занурюються у соціальні мережі, що ще збільшує кількість часу, проведеного у соцмережах.

Важливо зазначити, що соціальні мережі можуть об'єднувати людей як з благою ціллю, так і з деструктивною мотивацією. А Інтернет з властивостями анонімності та майже повної відсутності певних правил, норм і законів є ідеальним середовищем для зародження груп з ознаками девіантної поведінки. Регулювати діяльність молодих людей – школярів, юнаків, підлітків – в Інтернеті на особистому та суспільному рівні мають суспільні інститути сім'ї та школи. Функції регулювання діяльності в Інтернеті та оцінка якості контенту, що утворюється у ході цієї діяльності, має покладатися державою не тільки на поліцію, а також і на служби соціальної роботи.

На даний час, теорія та практика соціальної роботи має обґрунтування проблеми Інтернет-залежності тільки на особистісному та суспільному рівнях. Про проблему залежності на державному рівні мало хто згадує, і ця проблема залишається поза увагою науковців. Тому важливо з'ясувати, чи є актуальними праці зарубіжних та вітчизняних фахівців соціальної роботи, які містять практичні методики та рекомендації щодо подолання Інтернет-залежності у контексті сучасного суспільства, де навіть навчання відбувається за допомогою Інтернет-інструментарію та соціальних мереж.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Першими проблему Інтернет-залежності помітили журналісти, і згодом, науковці зацікавилися розглядом Інтернет-залежності як проблеми. Дослідженням проблеми Інтернет-залежності займалась достатньо велика кількість вчених; як іноземних, так і вітчизняних. Основними зарубіжними дослідниками є К.Янг [7] та М.Д. Гріффітс [3]. В Україні проблеми Інтернет-залежності підлітків досліджували такі фахівці з психології та психіатрії, як: Т.Ю. Больбот [1], О.В. Камінська [4], Т.М. Голованова [2], Н.С. Малєєва [5], О.В. Стрільчук [6].

Нами були класифіковані автори по часовій ознаці – ті автори, що досліджували проблему до 2010 року, та ті автори, що досліджували проблему після 2010 року. Цей рік є доволі знаковим, адже саме цього року у світ вийшов смартфон з можливістю з'єднання з Wi-Fi роутерами, а також на початку 2010 років багато кампаній почали встановлювати точки доступу Wi-Fi у місцях масового скупчення людей. Це, в свою чергу, значно збільшило кількість людей, що використовують смартфони. Одночасно це спонукало розробників до створення великої кількості онлайн-сервісів та додатків для телефону з обов'язковим Інтернет з'єднанням. Ці онлайн-сервіси та додатки являють собою, як ігри, аудіо та відео програвачі які призначені для розваг, так і текстові редактори, редактори зображень, енциклопедії, довідники та інше програмне забезпечення, необхідне для професійної діяльності.

До 2010 року проблему Інтернет-залежності досліджували К.Янг [7], М.Д. Гріффітс [3], та Т.Ю. Больбот [1]. Їх праці були здебільшого присвячені динаміці формування адикції. Після 2010 року проблему розвитку Інтернет-залежності вивчали О.В. Камінська [4], Т.М. Голованова [2], Н.С. Малєєва [5], та О.В. Стрільчук [6]. Проте на сьогоднішній день, проблема сучасної комп'ютерної та Інтернет-залежності потребує ще більш детального розгляду. Жодним дослідником не було проведене узагальнення щодо впливу Інтернет-залежності на державу на фоні актуалізації цієї проблеми.

Метою статті є проаналізувати стан теорії та практики соціальної роботи з проблеми Інтернет-залежності підлітків.

Завданням є виявлення недоліків та «прогалин» у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених з проблеми Інтернет-залежності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Однією з перших, хто визначив комп'ютерну залежність як проблему сучасного суспільства, була К. Янг. У своїй праці «Internet addiction: the new emergence of a new clinical disorder» вона сформулювала тезу, що надмірне використання Інтернету та соціальних мереж є відмінною характеристикою людей, які є Інтернет-залежними. Крім того, К. Янг уперше виділила, що групою ризику є підлітки, які тільки освоїли Інтернет. Також науковиця наводить порівняння Інтернет-залежних адиктів з алкоголіками та лудоманами. Дослідження Янг виявило, що залежні витрачали на використання Інтернету майже у вісім разів більше годин на тиждень, ніж ті, хто не був залежним. По мірі того, як залежні все більше освоювали мережу, в них поступово виробилась щоденна звичка користуватися Інтернетом протягом часу, який в десять разів перевищував їх початкове використання. За даними опитування, залежні

перебували в Інтернеті майже 40 годин на тиждень, у той час як незалежні люди – усього п'ять годин на тиждень [7].

К. Янг визначила та класифікувала проблеми, які виникають у залежних на 5 категорій: академічні, фінансові, фізичні, професійні та проблеми спілкування [7].

- Навчальні проблеми у залежних проявлялись у труднощах з виконанням домашніх завдань, підготовкою до іспитів та здатність виспатись перед іспитами.

- Проблеми у відносинах проявлялись у тому, що залежні поступово витрачали менше часу на спілкування з реальними людьми в їхньому житті в обмін на час на самоті перед комп'ютером та у перспективі – небажанні виконувати повсякденні справи.

- Фінансові проблеми виявлялись у тих, хто витрачав гроші у користуванні онлайн сервісами та магазинами. У залежних була проблема з усвідомленням того, наскільки багато коштів було ними витрачено.

- Професійні проблеми приводили до того, що залежні у робочий час використовували Інтернет для неробочих цілей, що ставало приводом для догани або навіть звільнення [7].

Можна відзначити, що К. Янг була першим науковцем, яка виокремила групу ризику для Інтернет-залежності. Вона провела дослідження щодо визначення індикаторів та наслідків Інтернет адикції та надала статистичні дані щодо різниці у проведенні часу в Інтернеті між звичайною людиною та адиктом. Також вона була одним з перших науковців, що звернула увагу та вказала на наявність проблеми Інтернет-залежності та вплив цієї проблеми на різні аспекти життя людини у суспільстві. Але нею не було сказано, яким чином має проходити корекція адиктів, яким чином слід модифікувати сучасну систему соціальної роботи та якими інститутами та службами має проводитись моніторинг залежних для діагностики та подолання цієї проблеми на державному або навіть суспільному рівні [7].

Серед вітчизняних фахівців соціальної роботи нашу увагу привернула Т.Ю. Більбот. В одній з перших монографій, що присвяченні формуванню, корекції, діагностиці та профілактиці комп'ютерної залежності, частиною якої є і Інтернет-залежність, вона описала процеси формування комп'ютерної субкультури, процеси та фактори формування як адикативної поведінки, так і самої комп'ютерної залежності як частини адикативної поведінки. Вчена проаналізувала процеси, що сприяють розвитку комп'ютерної залежності, клінічні особливості пацієнтів та засоби діагностики. В роботі були також представлені способи корекції та профілактики залежності. Науковиця описала інформаційні, освітні, релігійні та сімейні технології та форми первинної профілактики комп'ютерної залежності. Як засіб впливу на зміну поведінки залежних, Т.Ю. Більбот розробила поетапну систему корекції комп'ютерно-залежної поведінки, сутність якої полягає у використанні певних методів психотерапії на різних етапах корекції. Авторка робить висновок, що важливим фактором у лікуванні залежності є виявлення групи ризику та корекційна і профілактична робота з підлітками на ранньому етапі. [1, с. 21].

Ми згодні з авторкою у висловленою нею позиціях, але на нашу думку, для успішного подолання загрози залежності як на суспільному, так і на державному рівні, необхідно створення системи соціальної роботи, яка б збирала інформацію щодо груп ризику, проводила діагностику та первинну профілактику осіб юнацького та підліткового віку від Інтернет-залежності. Також авторкою не було сказано, які конкретно служби мають використовувати їх систему корекції комп'ютерно-залежної поведінки.

Дослідження Т.М. Голованової присвячене теоретичному та емпіричному визначенню впливу стану Інтернет залежності на самоактуалізацію осіб юнацького віку. Авторка відмічає, що зважаючи на інформатизацію суспільства, важливим є питання

впливу віртуального середовища на самоактуалізацію особистості. Авторкою визначається й описується модель впливу Інтернет-залежності на самоактуалізацію осіб юнацького віку, встановлено зв'язок між Інтернет-залежністю та самоідентифікацією особистості юнацького віку, а також акцентовано увагу на вплив віртуального простору у процес самоактуалізації [2, с. 87]. Також Т.М. Головановою розкриваються особливості розвитку особистісної компетентності осіб юнацького віку під час використання Інтернет ресурсу, та на їх підставі розроблено дистанційну програму «Психологічний супровід самоактуалізації юнаків» [2, с. 116]. За результатами апробації програми психологічного супроводу самоактуалізації осіб юнацького віку було засвідчено значущу позитивну динаміку більшості досліджуваних характеристик феномену самоактуалізації. Т.М. Голованова сформувала та обґрунтувала модель впливу Інтернет-залежності на самоактуалізацію осіб юнацького віку. Виходячи з цієї моделі, авторка робить висновок, що певні показники характеристик самоактуалізації знижуються, але підвищуються показники контактності, самопідтримки та пізнавальних потреб. Розроблена Т.М. Головановою програма психологічного супроводу самоактуалізації осіб юнацького віку спрямована на зміну точки зору залежного щодо віртуального простору, який має бути для юнака не як середовище життя, а як засіб, необхідний для самоактуалізації та реалізації своїх цілей у реальному житті [2, с. 163].

Втім, авторкою не зазначено, що розвиток пізнавальних потреб може мати і негативний ефект, адже пізнавальні потреби можуть проявлятися і в зацікавленості особи юнацького віку / підлітка до контенту, що деструктивно впливає на особистість та його соціалізацію у суспільстві. Також не було зазначено, ким має бути використана програма психологічного супроводу самоактуалізації осіб юнацького віку.

У роботі О.В. Стрільчук було представлено результати дослідження особливостей прояву соціально-психологічних механізмів формування медіакультури у підлітків з «інтернет-захопленістю». О.В. Стрільчук виділяє важливість дослідження мережевої медіакультури, яка зумовлюється у ролі інструменту засвоєння особистістю суспільно-соціокультурної парадигми через реалізацію в Інтернет-просторі. В роботі аргументовано доведено, що зміна односторонньої форми комунікації, характерної для традиційних медіа на дво- та, навіть, багатосторонню, притаманну для мережі зумовлює поглиблене вивчення мережевої медіакультури. О.В. Стрільчук надала визначення поняттю «Інтернет-медіакультури особистості» як культури сприйняття, обробки, засвоєння інтернет медіаконтенту та його подальшої передачі в умовах взаємодії з Інтернет-простором [6, с. 23]. Авторкою виділяється шість типів інтернет-медіакультури: пасивне споживання, активне (цілеспрямоване) споживання, пасивне творення (тиражування), помірковане споживання, творення. Критеріями розподілу були виявлені: залученість (активна або пасивна позиція) в інтернет-просторі та характер взаємодії з мережею (споживання, творення) [6, с. 168].

Важливою деталлю у роботі О.В. Стрільчук є те, що вона показує існування певного кореляційного зв'язку між симптомами Інтернет-захопленості та Інтернет-залежності. На загрозу впливу Інтернет-залежності на особистість підлітка вказують результати проведеного нею опитування, де показники соціально психологічних механізмів автономізації, рефлексивне сприйняття та мимовільного сприймання опинились доволі низькими [6, с. 160]. Але авторкою не було зроблено висновок, щодо того, як дані адиктом показники, гірші у порівнянні з неадиктом, будуть впливати на життя та діяльність залежної особи, а також на його соціалізацію у суспільстві [6].

Н.С. Малеева висловила думка, що існують певні особливості повсякденних комунікативних інтернет-практик молоді із різним рівнем захопленості соціальними мережами. Авторкою були виявлені та визначені комунікативні інтернет-практики, а

також показується специфіка залежної від соціальних мереж молоді [5, с. 21]. Практики вільних від мережевої залежності користувачів, характеризуються різноманіттям, змінюваністю, наповненням конструктивним змістом, відкритістю, гнучкістю, передбачуваністю. У роботі виокремлені практики передзалежних молодих людей, що характеризуються різноманіттям, відкритістю та, водночас, мають більш формальний, поверхневий, демонстративний та фоновий характер, що може стати сигналом розвитку адикції. Виокремлено також практичне значення одержаних результатів, що полягає у можливості їх використання при розробці освітніх і медійних програм профілактики залежності молоді від соціальних мереж. Робота соціально-психологічних служб із подолання залежності молоді від соціальних мереж полягає у інформуванні та наданні психологічної підтримки щодо конструктивної організації ними комунікативного простору у віртуальному світі за допомогою методів консультування, психокорекції, розробки та проведення тренінгів і семінарів. Авторкою підкреслено велику значущість підвищення кваліфікації практичних психологів, соціальних та педагогічних працівників за проблемою кіберкомунікативної адикції підростаючого покоління та уникнення негативних наслідків цієї адикції [5, с. 161].

Н.С. Малеева розподіляє молодих людей за групами на підставі показників рівня інтенсивності користування соціальними мережами. Також авторкою виявлені умови діяльності механізмів Інтернет-залежних осіб [5, с. 168]. Також сама Н.С. Малеева робить висновок, що важливим та необхідним у запобіганні розвитку залежності від соціальних мереж у молоді є розвиток протидії залежності на етапі профілактики. Але нею не вказано, хто має робити профілактику та яким чином ця структура або структури будуть отримувати необхідну статистичну інформацію.

О.В. Камінською було висвітлено, що система чинників виникнення та розвитку інтернет-залежності функціонує на трьох рівнях: мікрорівні (особистісні характеристики), мезорівні (соціально-психологічні чинники: особливості соціального оточення, внутрішньо сімейних стосунків, вплив стресових факторів) та макрорівні (властивості інтернет-середовища) [4, с. 78]. О.В. Камінською обумовлюється виникнення та функціонування інтернет-залежності за допомогою механізмів психологічного захисту (компенсація, витіснення, заміщення, втеча) та соціально-психологічного (наслідування, зараження, ідентифікація, навіювання, ефекти ореолу, новизни, стереотипізації). Домінуючим для інтернет-залежних осіб є компенсаторний механізм, вагомими – витіснення та втеча [4, с. 78].

О.В. Камінською була розроблена «Програма психологічного супроводу самоактуалізації осіб юнацького віку», яка полягає у поступовому процесі проведення різних тренінгів та груп самопомогі для створення альтернативи онлайн інтересам підлітка або юнака та переорієнтацію його уваги на досягнення успіхів у реальному житті та змінення його точки зору на Інтернет, як на засіб досягнення мети [4, с. 400]. На її думку, програма психокорекції інтернет-залежності молоді має передбачати застосування таких основних методів, як консультування з елементами мотиваційного інтерв'ювання та тренінг [4, с. 404]. Ми частково погоджуємось з думкою О.В. Камінської. Дійсно, консультування з елементами мотиваційного інтерв'ювання та тренінг є важливими, але на нашу думку важливо і, навіть необхідно, також використовувати фактор соціального інституту сім'ї у процесі реабілітації.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Таким чином, розглянувши праці із зазначеної проблематики, можна визначити, що виділені певні спільні та відмінні напрями дослідження Інтернет-залежності. Більшість із зазначених авторів акцентували увагу на проблемі негативного впливу Інтернет залежності на соціалізацію підлітків, при цьому деякі з них зосереджували увагу на

процесі надбання підлітком механізмів Інтернет-залежності, а саме моделей формування Інтернет-залежності. Стосовно практики і корекції Інтернет-залежності, то пропонуються програми які передбачають формування альтернативного підходу до Інтернету на рівні свідомості підлітка, пропонуються певні форми діагностики, профілактики та корекції Інтернет-залежності.

Більшість авторів мають спільну думку щодо домінування фактору соціально-психологічного механізму у формуванні Інтернет-залежності. Можна погодитись із більшістю авторів, щодо ефективності використання методів тренінгу та консультування на етапах діагностики та профілактики Інтернет-залежності.

Згадані науковці розглядають проблему Інтернет-залежності тільки з позиції індивіда, певної особи, а відтак втрачається її соціальний контекст: адже ця проблема значна як для суспільства, так і для держави, тому що Інтернет-залежність суттєво впливає як на суспільні, так і на економічні процеси. Позиція стосовно негативного впливу Інтернет-залежності на економіку (О.В Стрільчук) скоріше виключення ніж правило: феномен означений, але не розкритий.

Важливо провести дослідження стосовно втрат від Інтернет-залежності з позиції суспільства та держави. Слід виробити межі «небезпеки» – з якого моменту залежність стає небезпечною, адже інтернет-залежні часто не мають професійної зайнятості. І, як наслідок цього, не сплачують податки та не приймають участь у розвитку суспільства. Має бути створена система моніторингу та оцінки рівня Інтернет-залежності, яка повинна бути впроваджена у систему соціальної роботи. Важливим є створення робочих груп, комісій, які нададуть рекомендації щодо боротьби з негативним наслідками Інтернет-залежності та профілактики цього явища. Таким чином, інформація щодо кількості залежних та стадії їх адикції буде поступати у робочі групи, де будуть вироблятися та проводитись с залежними певні методи та форми корекції та профілактики. Завдання робочих груп – актуалізувати ставлення до проблеми Інтернет-залежності у підлітків. Рекомендовані авторами програми та методики мають сприяти саме бажанню до ресоціалізації, отриманню професійного досвіду та активізації участі адиктів у реальному житті суспільства та держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ботьот Т. Ю. Психічні та поведінкові розлади в осіб молодого віку з комп'ютерною залежністю (клініка, корекція та профілактика): автореф. дис... канд. мед. наук: 14.01.16. Київ, 2005. 23 с.
2. Голованова Т.М. Вплив Інтернет залежності на самоактуалізацію осіб юнацького віку: дис. ... канд. псих. наук: 19.00.07. Київ, 2020. 235 с.
3. Griffiths M.D. Internet addiction: fact or fiction? The Psychologist: Bulletin of the British Psychological Society. 1999. No. 12, P. 246-250.
4. Камінська О.В. Психологічні основи Інтернет-залежності молоді : дис. ... док. псих. наук : 19:00:07. Одеса. 2016. 478 с.
5. Малеева Н.С. Комунікативні інтернет-практики залежної від соціальних мереж молоді: дис. ... канд. псих. наук: 19.00.05. Київ, 2017. 184 с.
6. Стрільчук О.В. Соціально-психологічні механізми формування медіакультури у підлітків з інтернет-захопленістю: дис. ... канд. псих. наук: 19.00.05. Київ, 2020. 220 с.
7. Янг К.С. (1996). Інтернет залежність: поява нового клінічного розладу. Випуск 1, номер 3. С. 237-244.

REFERENCES

1. Bolbot T. Yu. Psykhichni ta povedinkovi rozlady v osib molodoho viku z kompiuternoiu zalezhnistiu (klinika, korektsiia ta profilaktyka): *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian]
2. Holovanova T. M.(2020) Vplyv Internet zalezhnosti na samoaktualizatsiyu osib yunats'koho viku. *Candidate thesis*. Kyiv [In Ukrainian]
3. Griffiths, M.D. (1999). Internet addiction: fact or fiction? *The Psychologist: Bulletin of the British Psychological Society*, 12, 246–250.
4. Kamins'ka O.V.(2016) Psykholohichni osnovy Internet-zalezhnosti molodi. *Doctor thesis*. Odesa. [In Ukrainian]
5. Malyeyeva N.S. (2017) Komunikatyvni internet-praktyky zalezhnoyi vid sotsial'nykh merezh molodi. *Candidate thesis*. Kyiv. [In Ukrainian]
6. Stril'chuk O.V.(2020) Sotsial'no-psykholohichni mekhanizmy formuvannya mediakul'tury u pidlitkiv z internet-zakhopenistyu. *Candidate thesis*. Kyiv. [In Ukrainian]
7. Young K.S. (1996). Internet addiction: the emergence of a new clinical disorder. *CyberPsychology and Behavior*, Vol. 1 No. 3., pp. 237–244